

Ekonomске slobode u Bosni i Hercegovini u 2004. godini

(komparacija sa zemljama zapadnog Balkana)

SADRŽAJ

1. ŠTA JE EKONOMSKA SLOBODA?.....	1
2. METODOLOGIJA UTVRĐIVANJA STEPENA EKONOMSKE SLOBODE.....	1
3. BOSNA I HERCEGOVINA – INDEKS EKONOMSKIH SLOBODA 2004. GODINA.....	3
3.1. TRGOVINSKA POLITIKA	4
3.2. VLADINA JAVNA OPTEREĆENJA	4
3.3. VLADINA INTERVENCIJA U EKONOMIJI	5
3.4. MONETARNA POLITIKA	5
3.5. PROTOK KAPITALA I STRANE INVESTICIJE	5
3.6. BANKARSTVO I FINANSIJE.....	5
3.7. PLATE I CIJENE	6
3.8. PRAVA VLASNIŠTVA	6
3.9. PROPISI	6
3.10. NEFORMALNO TRŽIŠTE	6
4. BOSNA I HERCEGOVINA I ZAPADNI BALKAN	7
5. UMJESTO ZAKLJUČKA	11
6. IZVORI PODATAKA.....	15

EKONOMSKE SLOBODE U BOSNI I HERCEGOVINI U 2004. GODINI¹

1. ŠTA JE EKONOMSKA SLOBODA?

Ekonomске slobode se definišu kao odsustvo pritiska ili ograničenja koje vlade (Vijeće ministara, vlade entiteta i vlade kantona) nameću na ekonomski sistem, a posebno na proizvodnju, promet i potrošnju roba ili usluga u obimu većem od onog koji je potreban da se zaštiti ekonomski sistem i održi sama ekonomska sloboda.

Minimalni pritisak je neophodan i građanima i zajednici i naciji da bi se mogli braniti, promovisati razvoj civilnog društva i ekonomski rast. Kada vlade upotrijebe pritisak u većem obimu od standardnog, postoji rizik da će uništiti tu slobodu. Takođe, kada se Vlade miješaju u stanje na tržištu, kako bi uticale na ishod koji nije zaštita ljudi i vlasništva, onda te vlade ugrožavaju ekonomske slobode.

Indeks ekonomske slobode je mnogo više od skupa podataka dobivenih empirijskim proučavanjem, to je pažljiva teoretska analiza faktora koji najviše utiču na institucionalno okruženje ekonomskog razvoja. Iako postoje mnoge teorije o porijeklu i uzrocima ekonomskog razvoja, nalazi ove studije su jasni: **zemlje sa najvećom ekonomskom slobodom imaju višu stopu ekonomskog rasta i znatno su prosperitnije od zemalja sa manjom ekonomskom slobodom.**

2. METODOLOGIJA UTVRĐIVANJA STEPENA EKONOMSKE SLOBODE

Od 1995. godine utvrđen je okvirni metod kroz četiri dijela, i to: pojmovi u području ekonomskih sloboda, istraživačko-analitički okvir, izvori podataka i način prezentacije. Od tada pa do danas taj metodološki okvir znatno je poboljšán, prvenstveno u dijelu istraživačkih i analitičkih postupaka, i znatno proširuje izvore podataka.

¹THE HERITAGE FOUNDATION AND THE WALL STREET JOURNAL: "2004 INDEX OF ECONOMIC FREEDOM" decembar 2003, a potpisuju ga: Marc A. Miles, Ph.D., Edwin J. Feulner, Jr., Mary Anastasia O'Grady, i Ana I. Eiras

Za mjerenje ekonomske slobode i stepena te slobode u svakoj zemlji, autori Indeksa su ispitali 50 nezavisnih ekonomskih varijabli. Te varijable svrstane su u deset kategorija, ili faktora ekonomske slobode:

- ❖ Trgovinska politika,
- ❖ Fiskalne obaveze prema vladi,
- ❖ Intervencija vlade u ekonomiji,
- ❖ Monetarna politika,
- ❖ Tokovi kapitala i stranih investicija,
- ❖ Bankarstvo i finansije,
- ❖ Plate i cijene,
- ❖ Vlasnička prava,
- ❖ Propisi,
- ❖ Crno tržište.

Ovaj pristup je najkorektniji i najbolje odgovara svrsi Indeksa: da se dobije ocjena koja odražava institucionalno okruženje za ekonomsku aktivnost u svakoj zemlji. Indeks nije napravljen da bi se izmjerio proporcionalni doprinos jednog skupa statistički nezavisnih varijabli ekonomskom rastu. Autori indeksa identificiraju niz faktora koji, uzeti zajedno, određuju stepen ekonomske slobode u jednom društvu. To je institucionalno okruženje koje se na prvom mjestu smatra neophodnim za ekonomski rast.

Svaka zemlja dobila je ukupnu ocjenu koja se zasniva na prosjeku pojedinačnih ocjena svih deset faktora. Svaki faktor je ocijenjen prema skali koja je jedinstvena za taj faktor. Skala ima vrijednost od 1 do 5. Ocjena 1 označava institucionalnu ili niz odgovarajućih politika koje u najvećoj mjeri vode ka ekonomskoj slobodi, dok ocjena 5 označava skup politika koje u najmanjoj mjeri vode ka ekonomskoj slobodi. Osim toga, uz ocjenu za svaki faktor stoji i opis "bolje", "gore" ili "stabilno". Ovi opisi pokazuju da li je određeni faktor ekonomske slobode postao bolji, gori ili je ostao isti u odnosu na prošlogodišnje rezultate. Na kraju, ocjene svih faktora su sabrane i određena je prosječna vrijednost, odnosno ocjena koja je dodijeljena svakoj zemlji.

Četiri glavne kategorije ekonomske slobode su:

- ❖ **Slobodna** – zemlje sa prosječnom ukupnom ocjenom **1.95 ili manje;**
- ❖ **Uglavnom slobodna** – zemlje sa prosječnom ukupnom ocjenom **2.00 do 2.95;**
- ❖ **Uglavnom neslobodna** – zemlje sa prosječnom ukupnom ocjenom **3.00 do 3.95**
- ❖ **Pod pritiskom** – zemlje sa prosječnom ukupnom ocjenom **4.00 i više.**

Autori su se trudili da obezbijede što je moguće veću transparentnost procesa ocjenjivanja ekonomske slobode svih zemalja. Objasnili su zašto je svaki od razmatranih faktora važan element ekonomske slobode, kako su nivoi ekonomske slobode ispitivani i ocjenjivani za svaki faktor i koji izvori podataka i informacija su korišteni za ove analize.

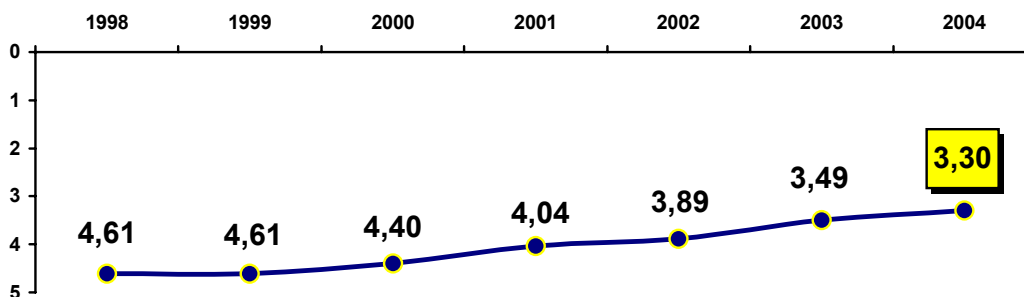
3. BOSNA I HERCEGOVINA – INDEKS EKONOMSKIH SLOBODA 2004. GODINA

Stanovništvo:	4.059.999
Površina:	51.129 km²
GDP:	\$ 6.400 miliona
GDP stopa rasta:	6,0%
GDP po glavi stanovnika:	\$ 1.584
Izvoz:	\$ 1.700 miliona
Uvoz:	\$ 3.470 miliona
Mjesto:	99
Ocjena:	3.30
Kategorija:	uglavnom neslobodna

Index ekonomskih sloboda po oblastima za Bosnu i Hercegovinu:

RB	Oblasti	Ocjena
1.	Trgovinska politika	3.00
2.	Fiskalne obaveze prema vladi	2.50
3.	Intervencija vlade	2.50
4.	Monetarna politika	1.00
5.	Ino-investicije	4.00
6.	Bankarstvo i finansije	2.00
7.	Plate i cijene	3.00
8.	Vlasnička prava	5.00
9.	Propisi	5.00
10.	Neformalno tržište	5.00

Ocjene indeksa ekonomskih sloboda za Bosnu i Hercegovinu u periodu od 1998 do 2004. godine kretale su se prema narednoj dinamici:

Uprkos milijardama pomoći od 1995. godine, Bosni i Hercegovini je još uvijek neophodan značajan ekonomski oporavak. Vladavina zakona praktično ne postoji, a prisutno je i značajno miješanje u rad lokalnih sudova kojima nedostaje vještina potrebnih da se i najjednostavnije krivično djelo procesuiraju pošteno i efikasno. Korupcija se dešava i na najvišim nivoima. Izbori iz 2002. godine donijeli su vlade od tri nacionalne partije koje snažno dominiraju na državnom i entitetskom nivou. Vjerovatnoće za političku stabilnost su prilično male. Većina starih političkih partija u svetri etničke zajednice (Srpska, Hrvatska i Muslimanska) povezane su sa organizovanim kriminalom. Problemi kao što su nametljiva birokracija, dugotrajne i skupe procedure registracije i restriktivni zakoni o radu, skupa sa očiglednim političkim slabostima, ostaju i dalje prisutni. Veliki dio ekonomije fokusira se na neformalno tržište, a cjelokupna ekonomija ostaje pod kontrolom političke elite koja se protivi reformama koje bi vodile ka većoj otvorenosti. S druge strane, postoje i znaci neznatnog oporavka: Vlada je poboljšala ubiranje prihoda zahvaljujući strožijoj primjeni postojećeg zakonodavstva, u porastu je trgovina preko međuentitetskih granica, tako da je GDP, u odnosu na 2002. godinu, rastao po stopi od 3,8%. Ocjena trgovinske politike Bosne i Hercegovine je za 1 poen lošija ove godine. Međutim, **ocjena fiskalnih opterećenja vlade je za 0,4 poena bolja, ocjena vladine intervencije je za 0,5 poen bolja, a ocjena monetarne politike i bankarstva i finansija je takođe za 0,5 poena bolja.**

Kao rezultat, ukupna ocjena Bosne i Hercegovine je za 0,19 poena bolja ove godine u odnosu na 2003. godinu.

3.1. TRGOVINSKA POLITIKA

Ocjena: 3,00

Svjetska banka izvještava da je **Bosna i Hercegovina opterećena prosječnom poreznom stopom koja je porasla na 6,6% u odnosu na 3,4 % koliko je, prema Indexu za 2003. godinu, iznosila u 2001. godini.** Kao rezultat toga, trgovinska politika Bosne i Hercegovine ocijenjena je za 1 poen lošije ove godine. Prema Economist Intelligence Unit i drugim izvorima, **netarifne barijere poprimaju oblik korupcije i neefikasnosti u procesima carinskih odobrenja.**

3.2. VLADINA JAVNA OPTEREĆENJA

Ocjena – Oporezivanje prihoda: 1,0

Ocjena – Korporativno oporezivanje: 4,0

Ocjena – Promjene u vladinim troškovima: 1,0

Konačna ocjena: 2,50

Prema Međunarodnom monetarnom fondu, stopa poreza na prihod je za 5% niža, u odnosu na 25% kako je objavljeno u Index-u za 2003. godinu. Kao rezultat toga, ocjena fiskalnih opterećenja vlade je za 0,4 poena bolja ove godine. Najviša stopa korporativnog poreza je 30%. Međunarodni monetarni fond saopštava da su u raspodjeli GDP vladini troškovi smanjeni više u 2001. godini (za 9,8 procentnih poena od 56,1 % koliko je bilo u 2000. godini kada su smanjeni za 4,5% poena).

3.3. VLADINA INTERVENCIJA U EKONOMIJI

Ocjena: 2,50

Prema podacima Međunarodnog monetarnog fonda, vladini troškovi iznose 21,6% GDP-a u 2001 i opali su od 65,9% kako je objavljeno u Indexu za 2003. godinu. Kao rezultat, ocjena vladinih intervencija Bosne i Hercegovine je 0,5 poena bolja ove godine. Prema podacima Centralne Banke, Bosna i Hercegovina je u 2002. godini od preduzeća u državnom vlasništvu i imovine u vladinom vlasništvu primila 4,1 % svojih ukupnih prihoda.

3.4. MONETARNA POLITIKA

Ocjena: 1,00

Između 1995. i 2002. godine, **prosječna godišnja stopa inflacije Bosne i Hercegovine opala je sa 3,19%, koliko je prema Index-u za 2003. godinu bila između 1994. i 2001. godine, na 1,46%.** Kao rezultat, ocjena monetarne politike Bosne i Hercegovine je za 1 poen bolja ove godine.

3.5. PROTOK KAPITALA I STRANE INVESTICIJE

Ocjena: 4.00

Bosna i Hercegovina daje ista prava stranim investitorima kao i domaćim, štiti investitore od promjena u zakonima koji regulišu strana ulaganja i štite investiranje od eksproprijacije i nacionalizacije imovine u skladu sa zakonom. Ne postoje restrikcije za vrste poslovnih aktivnosti započetih stranim investiranjem, sa izuzećem naoružanja i javnog informisanja u kojem je strana kontrola ograničena na 49%. Međutim, State Department izvještava da se **«strani investitori kontinuirano suočavaju sa brojnim ozbiljnim preprekama, uključujući komplikovan pravni i regulatorni okvir, netransparentne poslovne i slabe pravosudne procedure».** The Financial Times od 12. novembra 2002. godine izvještava da su direktne strane investicije Bosne i Hercegovine per capita na kraju 2001. godine bile najniže u Jugoistočnoj Evropi, upravo zbog prekomjerne državne birokratije. Prema Međunarodnom monetarnom fondu, strani računi razmjene su dozvoljeni i za rezidente i nerezidente i ne postoje kontrole transakcija nekretninama, transakcija ličnim kapitalom ili instrumenata kapitala i novčanog tržišta.

3.6. BANKARSTVO I FINANSIJE

Ocjena: 2,00

Bankarski sektor Bosne i Hercegovine je poboljšán. Prema State Department-u, **«povećanje zahtjeva za kapitalom, nezavisne bankarske nadzorne agencije, spajanje malih banaka, agencije osiguranja depozita i ulazak nekoliko stranih banaka –ukazuju da se ima potpuno učvršćeno povjerenje u bankarski sistem.»** Većina banaka, izvještava Economist Intelligence Unit, **»su privatno vlasništvo i ne raspolazu dovoljnim kapitalom. Najveći broj njih ima samo minimalan nivo kapitala propisan zakonom.... Banke u državnom vlasništvu takođe nisu u poziciji da kreditiraju zato što je velikim dijelom njihovi kreditni portfolio neizvodiv, a imaju i velike probleme sa likvidnošću».** Prema Financial Times-u, strane banke značajno su povećale svoje prisustvo i sada kontrolišu oko 60 –

70 % bankarskog sistema. Podaci ukazuju da država igra malu ulogu u bankarskom sistemu i da se strane banke ne suočavaju sa značajnijim preprekama, te je ocjena bankarstva i finansija Bosne i Hercegovine za 1 poen bolja ove godine.

3.7. PLATE I CIJENE

Ocjena : 3.00

Vlada određuje neke cijene. The State Department saopštava da **«iako tržišta generalno određuju cijene, neke robe i usluge su još uvijek predmetom kontrole (struja, gas, telekom usluge). Vlada ima moć uticaja na politiku cijena u kompanijama pod njenom direktnom i indirektnom kontrolom.»** Vlada se stara o minimalnim plaćama.

3.8. PRAVA VLASNIŠTVA

Ocjena: 5,00

Prema State Department-u, **«Bosanski zakoni su još uvijek jedna nezgrapna kombinacija zakona komunističke ere i međunarodno nametnutih reformi. Pravni sistem koji se još uvijek razvija i ne pokriva adekvatno trgovinske aktivnosti»**. U Bosni i Hercegovini nema trgovinskih/ekonomskih sudova i nema efikasnog načina za rješavanje trgovinskih sporova. Ugovorno pravo u praksi je skoro neprimjenjivo. Poslovni ljudi izvještavaju da neke sudije obično traže mito ili su predmet uticaja javnih funkcionera. Čak kada sud donese odluku, male su vjerovatnoće da se presuda provede.

3.9. PROPISI

Ocjena: 5.00

Poslovno okruženje Bosne i Hercegovine karakteriše nedostatak transparentnosti, a sam proces investiranja je trom i mukotrpan. The Financial Times izvještava da država «ne dozvoljava strana ulaganja zbog smiješne prirode svoje birokracije.» Nadalje, prema State Departmentu, **«uspostavljanje biznisa u Bosni može biti izuzetno mukotrpno i zahtijevati puno vremena za investitore. U Federaciji postoji 14 različitih administrativnih odobrenja potrebnih za registraciju. Prosječno vrijeme za završetak ovog procesa u Federaciji je 95 dana... Međutim, cijeli proces može često trajati godinu ili više... Mnoštvo državnih, entitetskih i opštinskih administracija formira težak birokratski sistem sa nedovoljnom transparentnošću. Ovo je posebno problematično za investitore»**. Aktuelna Vlada je nedavno potpisala jedan sporazum sa Međunarodnim monetarnim fondom koji je obavezuje da izvrši reduciranje birokratskih i zakonodavnih prepreka za poslovanje, ali na tom planu ništa nije učinjeno.

3.10. NEFORMALNO TRŽIŠTE

Ocjena: 5.00

Crno tržište Bosne i Hercegovine je obimno. The Economist izvještava da **«oko polovina Republike Srpske i dvije petine Bošnjačko-Hrvatske Federacije ima neformalne poslove»**. Prema Economist Intelligence Unit-u, vjeruje se da se značajan dio trgovine još uvijek odvija neregistrovano.

4. BOSNA I HERCEGOVINA I ZAPADNI BALKAN

Bosna i Hercegovina u 2004. godini bilježi značajan pomak u ekonomskim slobodama tako da je sa 139. mjesta u 2003. godini došla na 99. mjesto sa ocjenom (3,10) u 2004. godini.

Od svih država nastalih raspadom SFRJ, Slovenija je najbolje plasirana i nalazi se na 52. mjestu sa ocjenom (2,75). Hrvatska je na 82. mjestu (3,11), Makedonija na 73. mjestu (3,04), Albanija na 80. mjestu (3,10), za Srbiju i Crnu Goru nema podataka za 2004. godinu, a u 2003. godini nalazila se na 149. mjestu sa ocjenom (4,28).

Ako analiziramo region Zapadnog Balkana uočavamo prostor **površine** 284.355 km² sa 26.313.000 **stanovnika** i vidimo da taj prostor obuhvata prostor Jonskog i Jadranskog mora koje predstavlja 1/3 granice, a 2/3 otpadaju na kopnene granice sa Mađarskom, Bugarskom, Rumunijom i Grčkom.

Prostor je saobraćajno izolovan, jer ne postoje kvalitetne drumske, željezničke, riječne i pomorske saobraćajnice. Na čitavom prostoru postoji samo jedna luka za zbirni kontejnerski transport (Luka Kopar).

Od zemalja u okruženju Mađarska se nalazi na 42. mjestu sa ocjenom (2,60), Bugarska su na 78. mjestu sa ocjenom (3,10), Rumunija na 129. mjestu sa ocjenom (3,66) i Grčka na 54. mjestu sa ocjenom (2,80).

Države na Zapadnom Balkanu ostvarile su u 2003. godini **GDP** u iznosu od 77,8 mlrd. USD, prosječna stopa rast GDP-a bila je 3,7% godišnje, a GDP per capita iznosio je 2.957 USD

Izvoz zemalja na Zapadnom Balkanu je 33,3 mlrd. USD, a uvoz 42,7 mlrd. USD.

Strane investicije u ove zemlje su 7.131 mil. USD, od čega: Hrvatska 4.600 mil, Slovenija 1.600 mil., Makedonija 474 mil., Albanija 162 mil i BiH 147 mil.

Kada je u pitanju konkurentnost država na ovom prostoru, Slovenija je uspjela u kratkom periodu transformirati ekonomski sistem u jedan stabilan tržišni sistem i nalazi se u pozitivnoj zoni ekonomskih sloboda, te danas predstavlja respektabilnog poslovnog partnera sa visokom konkurentnskom sposobnošću. Nju slijedi Hrvatska, ali znatno sporije.

Ostale zemlje Zapadnog Balkana: Albanija, Makedonija i Bosna i Hercegovina se nalaze u rizičnoj zoni i ekonomske reforme teku usporeno, dok je Srbija i Crna Gora sa visokim rizikom, što ukazuje da je ekonomski sistem nestabilan i rizičan.

Albanija, Makedonija, Bosna i Hercegovina, kao i Srbija i Crna Gora predstavljaju nestabilnu i rizičnu zonu u Jugoistočnoj Evropi i upitan su poslovni partner za Evropsku Uniju, odnosno slijedi im dug proces tranzicije ka liberalizaciji ekonomskih sistema, odnosno donošenje niza zakona i mjera za liberalizaciju

trgovine, zatim liberalniji pristup vlada u sferi ekonomije, stvaranja pozitivnog miljea za ino-investicije, transformiranja zakonskih propisa prema tržišnim standardima i eliminiranja rigidnih propisa, smanjenja fiskalnih opterećenja koji su stimulativni za poduzetništvo, obrta i razvoja malih i srednjih preduzeća, uređenja bankarskog i finansijskog sistema prema tržišnim standardima, uređivanja segmenta vlasničkih prava i eliminiranja crnog tržišta koje je veliki balast i problem ovog regiona, pa i Evropske Unije i šire.

Da bi Bosna i Hercegovina postala poželjan partner, mora podići svoju komparativnu i konkurentsku sposobnost kroz redefinisanje svog podijeljenog ekonomskog sistema u jedinstven i stabilan sistem.

Samo u stabilnim ekonomskim uslovima uz godišnji ekonomski rast (6-7% GDP) mogu se razviti pozitivne konfiguracije rasta i razvoja i u potpunosti afirmisati strategije, strukture konkurencija, uslovi faktora proizvodnje, uslovi tražnje, mreže vrijednosnih lanaca i potrebni suporti za visoku konkurentnost.

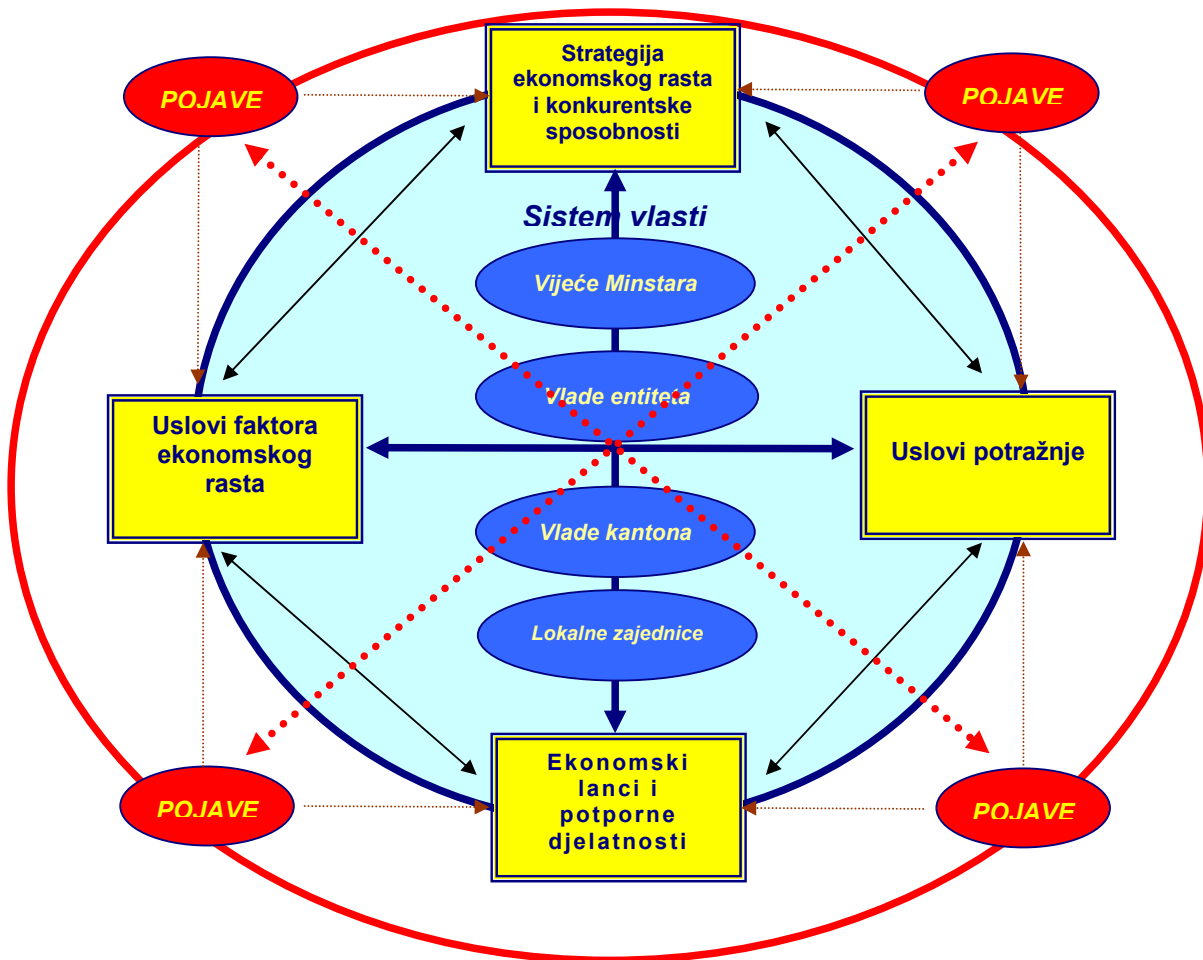
ZEMLJE ZAPADNOG BALKANA

Stanovništvo:	26,3 mil.
Površina:	284.355 km²
GDP:	\$ 77,8 mlrd.
GDP stopa rasta:	3,7%
GDP po glavi stanovnika:	\$ 2.957
Izvoz:	\$ 33,3 mlrd.
Uvoz:	\$ 42,7 mlrd.
Strane investicije:	\$ 7,1 mlrd.
Kategorija:	uglavnom neslobodne (ocjena 3,00)

Model za analizu konkurentnosti država

(Prema M.Porter (1990), The Comparative Advantage of Nations, London, Macmillan Press)

Osnovni faktor ekonomske stabilnosti u BiH je **sistem vlasti (izvršna)** koji razvija strategija ekonomskog rasta i konkurentne sposobnosti svog ekonomskog sistema.

Da bi se ostvarila ta konkurentna sposobnost unaprijeđuje **produktivnost faktora ekonomskog rasta**, a to su: **sposobnost ljudi** (ponuda rada, obrazovanje, disciplina i motivacija), **prirodna bogatstva** (zemlja, energija, minerali i kvalitet okoline), **stvaranja kapitala** (tvornice, strojevi, putevi) i **tehnologija** (nauka, tehnika, menadžment, poduzetništvo). Reguliše svoje tržište putem zakona, mjera i stimulacija.

Time utvrđuje **uslove potražnje**, a čiji su osnovni elementi agregat potražnje u ekonomskom sistemu, kvalitet proizvoda, cijena, uslovi plaćanja, dostupnost kapitala komercijalnih banaka pod povoljnim uslovima i pravno regulisati obligacione i trgovinske odnose. Ustanoviti trgovačke sudove koji će brzo i efikasno rješavati probleme koji su nastali u tim odnosima.

Sve institucionalne jedinice (preduzeća) u ekonomskom sistemu moraju biti povezane određenim reprodukcionim lancima (od proizvođača sirovine do proizvođača finalnog proizvoda), kako bi se korektno utvrdila međufazna potrošnja koja igra značajnu ulogu u ekonomskom sistemu, pogotovo u agregatima ponude i potražnje, a -u stvari- to određuje konkurentne sposobnosti preduzeća.

Osim ovih stavova razvoj svakog preduzeća zavisi i od **sistema pojava** koje mogu biti brojne i uvijek su nečim uslovljene, većinom su uslovljene kontingencijskom (situacijskim) faktorima na koje se može uticati, ali ne potpuno. Pojave su grupišu prema uslovima nastajanja, prema svojim ciljevima, metodama, učesnicima i dr. Za nas je npr. pojava **neformalne ekonomije, droge, gripe, korupcije i dr.** Pojave mogu biti i prirodne: poplave, požari zemlotresi, takođe mogu biti tehničko-tehnološke: havarije, prekid mapajanja električnom energijom i drugim energentima i na kraju mogu biti društveno-socijalne, pa i društveno – političke.

Na eliminaciju pojava ili njihovih negativnih posljedica utiče **sistem vlasti**. Ukoliko taj sistem nije efikasan ili nedjeluje na vrijeme na pojave, onda one mogu veoma negativno da utiču kontinuitet rasta ekonomskog sistema.

Samo su entitetske **VLADE**, svoju pozornost usmjeravale ka pojavama, tada su otvarale tzv. **CRVENE LINIJE** (pregrijane linije) koje zahtijevaju mnogo uložene energije na saniranju **POJAVA** (npr. privatizacija, cijena struje za velike potrošače, štrajkovi i protesti radnika, penzionera i dr.), a u stvari problem ostaje neriješen, jer se nisu redefinisali uslovi koji su generirali te pojave. Ostale vlade (Vijeće ministara i kantonalne vlade) su ostajale po strani i bile posmatračići događanja.

Velika ili nepremostiva opasnost se stvara kada se pojave zaokruže u jedan sistem, onda one pokušavaju vladaju ekonomijom pa možemo govoriti o **raspadu ekonomskog sistema i stvaranju neformalne ekonomije**.

5. UMJESTO ZAKLJUČKA

Putem SWOT analize, kao strategijskog alata, možemo doći do komparativnih prednosti i nedostataka Bosne i Hercegovine u odnosu na druge zemlje u regionu Zapadnog Balkana, ali i do prioriternih djelovanja vlada, gdje bi se eliminacijom otklonile prijetnje za stvaranje **SISTEMA POJAVA**.

SWOT analiza BiH u odnosu na Zapadni Balkan

<i>PREDNOSTI:</i> • Realativno čista priroda; • Proizvodnja zdrave hrane; • Mlada nezaposlena radna snaga; • Kvalitetni prirodni resursi; • Energetski resursi; • Kvalitetne građevinske usluge; • Turistički resursi.	<i>NEDOSTACI:</i> • Sporo stvaranje kapitala • Niska produktivnost, ekonomičnost i rentabilnost; • Niski izvori znanja; • Spor proces certifikacije kvaliteta rada, organizacije i zaštite okoliša; • Slaba saobraćajna infrastruktura (neefikasan sistem saobraćaja); • Velik spoljnotrgovinski debalans; • Skup i neefikasan državni aparat.
<i>MOGUĆNOSTI:</i> • Veliko tržište Jugoistočne Evrope (75 miliona stanovnika); • Izgradnja saobraćajne infrastrukture; • Proizvodnja i izvoz mineralnih sirovina i proizvoda, metali, čelični proizvodi i sl.; • Razvoj turističke privrede; • Izvoz usluga i radne snage; • Organizacija, proizvodnja i promet iz područja kulture i umjetnosti.	<i>PRIJETNJE:</i> • Visoka nezaposlenost • Neodgovarajući pravni propisi (zaštita vlasničkih prava, zaštita prava iz ugovora, zaštita ljudskih prava, zaštita autorskih prava i dr); • Neefikasan tužilački i sudski sistem (npr. privatizacija); • Terorizam • Korupcija i organizovani kriminal; • Neformalna ekonomija.

Nužno je napomenuti da samo puna saradnja zemalja ukupnog regiona Zapadnog Balkana može zajedničkim aktivnostima znatno suzbiti negativna i stalno prisutna dejstva organiziranog kriminala i nelegalne ekonomije, što čini velike prijetnje u razvoju zemalja Regiona.

Posebno je nužna saradnja zemalja Regiona, radi sprečavanja bilo kakvih terorističkih aktivnosti kroz zajedničke akcije.

Indeksi Ekonomske Slobode po godinama

TABELA 1

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Albanija	3,60	3,70	3,60	3,70	3,60	3,70	3,50	3,30	3,35	3,10
BiH	n/a	n/a	n/a	4,70	4,70	4,40	4,00	3,90	3,80	3,30
Hrvatska	n/a	3,60	3,60	3,65	3,60	3,50	3,45	3,40	3,15	3,11
Makedonija	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	3,25	3,25	3,04
Slovenija	n/a	3,50	3,30	3,00	2,90	3,00	2,90	3,10	2,85	2,75
Srbija i Crna Gora	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	4,05	4,28	n/a

Indeksi Ekonomske Slobode po oblastima u 2004. godini

TABELA 2

	<i>Trgovinska politika</i>	<i>Fiskalna opterećenja</i>	<i>Intervencija vlada</i>	<i>Monetarna politika</i>	<i>Strana ulaganja</i>	<i>Banke i finansije</i>	<i>Plaće i cijene</i>	<i>Vlasnička prava</i>	<i>Ragulativa</i>	<i>Neformalno tržište</i>	<i>Ukupno</i>
Albanija	4,0	3,0	3,0	2,0	2,0	3,0	2,0	4,0	4,0	4,0	3,10
BiH	3,0	2,5	2,5	1,0	4,0	2,0	3,0	5,0	5,0	5,0	3,30
Hrvatska	4,0	3,1	2,5	2,0	3,0	2,0	3,0	4,0	4,0	3,5	3,11
Makedonija	4,0	2,4	3,5	2,0	3,0	2,0	2,0	4,0	4,0	3,5	3,04
Slovenija	3,0	3,5	2,5	3,0	3,0	3,0	2,0	3,0	2,0	2,5	2,75
Srbija i Crna Gora	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a

Statistički podaci o zemljama iz okruženja Bosne i Hercegovine

TABELA 3

		<i>Stanovništvo</i>	<i>Površina u km²</i>	<i>GDP u mlrd USD</i>	<i>Rast GDP u %</i>	<i>GDP per capita u USD</i>	<i>Izvoz u mil USD</i>	<i>Uvoz u mil USD</i>	<i>Strane investicije u mil. USD</i>
1	Albanija	3.164.400	28.748	3,3	6,5	1032	450,8	1.250	162
2	BiH	4.059.999	51.129	6,4	6,0	1.584	1.700	3.470	147
3	Hrvatska	4.400.000	56.542	24,7	5,2	5.624	10.700	14.100	4.600
4	Makedonija	2.043.700	25.333	4,9	-4,1	2.417	2.000	2.600	474
5	Slovenija	1.995.033	20.253	24,7	3,2	12.363	16.400	16.700	1.600
6	Srbija i Crna Gora	10.651.000	102.350	13,8	5,5	1.302	2.500	4.600	148

Glavne grane i zemlje partneri izvoza i uvoza

TABELA 4

	<i>Glavne grane</i>		<i>Zemlje partneri</i>	
	<i>Izvoz</i>	<i>Uvoz</i>	<i>Izvoz</i>	<i>Uvoz</i>
Albanija	Tekstil i obuća, asfalt, metal i metalna ruda, voće, duhan, povrće, sirova nafta	Mašine i oprema, hemikalije i prehrambeni artikli	Italija 71,0%, Grčka 12,7%, Njemačka 5,5%, Makedonija 2,1%	Italija 42,8%, Grčka 36,8%, Njemačka 6,1%, Turska 7,9%
Bosna i Hercegovina	Bazni metali, odjeća i drvo	Hrana i piće, hemikalije, mašine i oprema, gorivo	Italija 29,4%, Njemačka 15,2%, Hrvatska 15,1%, Austrija 10,0%,	Hrvatska 21,2%, Slovenija 15,2%, Njemačka 13,9%, Italija 13,3%
Hrvatska	Tekstil, odjeća, obuća, hemikalije, proizvodi od nafte, proizvodi od hrane	Mašine, transportna i električna oprema, hemikalije, maziva, prehrambeni artikli	Italija 23,7%, Njemačka 14,8%, BiH 12,0%, Slovenija 9,1%, Austrija 5,7%	Njemačka 17,1%, Italija 16,9%, Slovenija 7,9%, Rusija 7,2%, Austrija 7,0%
Makedonija	Hrana i piće, duhan, razni indusrtijski proizvodi, željezi i čelik	Mašine i oprema, hemikalije, gorivo, proizvodi od hrane	Srbija i Crna Gora 29,7%, Njemačka 18,4%, US 8,6%, Italija 7,6%	Grčka 17,2,, Njemačka 11,1%, Srbija i Crna Gora 9,4%, Italija 7,6%,
Slovenija	Industrijski proizvodi, mašine i transportna oprema, hemikalije, hrana	Mašine i transportna oprema, industrijski proizvodi hemikalije, gorivo i maziva, hrana	Njemačka 24,8%, Italija 12,2%, Hrvatska 8,7%, Austrija 7,1%,	Njemačka 19,2%, Italija 17,9%, Francuska 10,3%, Austrija 8,3%, Hrvatska 3,6%
Srbija i Crna Gora	Mašine, metale, struju, duhan	Mašine, transportna oprema, gorivo, naftni proizvodi, struja	BiH 14,5%, Italija 14,5%, Njemačka 10,7%, Makedonija 9,1%	Rusija 12,1%, Njemačka 13,1%, Italija 10,3%, Grčka 4,4%

6. IZVORI PODATAKA

Kao izvor podataka korištena je Publikacija "Indeksi Ekonomske Slobode 2004", The Heritage Foundation i Wall Street Journal. U publikaciji korišteni slijedeći izvori:

Ako drugačije nije naznačeno, podaci u statističkom profilu svake zemlje su za 2001 i u konstanti 1995 U.S. dolari. Kao indeks vremena proizvodnje u 2004., podaci za 2002 su bili dostupni za samo 42 zemlje: Argentina, Australija, Austrija, Belgija, Brazil, Kanada, Čile, Kina, Hrvatska, Češka Republika, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Honk Kong, Mađarska, Island, Irska, Izrael, Italija, Japan, Litvanija, Luksemburg, Meksiko, Holandija, Novi Zeland, Norveška, Poljska, Portugal, Singapur, Slovačka Republika, Slovenija, Republika Koreja, Španija, Švedska, Švicarska, Tajvan, Turska, Velika Britanija, i Sjedinjene Države. Nekoliko slučajeva u kojima nisu bili dostupni statistički podaci označeni su sa «n/a».

Izvori za statistički profil svake zemlje uključuje sljedeće:

Populacija: procjena 2001 od strane Svjetske Banke, Online Indikatori svjetskog razvoja 2003. Za pojedine zemlje, izvor je Državna statistička agencija i/ili Centralna banka i U.S. Central Intelligence Agency, Svjetska knjiga činjenica 2002. (The World Factbook 2002.)

Ukupna površina: Kopno i morsko područje, izraženo u kvadratnim kilometrima. Od U.S. Central Intelligence Agency, Svjetska knjiga činjenica 2002.

GDP: Bruto domaći proizvod – ukupna proizvodnja roba i usluga – izražena u konstanti 1995 U.S. dolari. Osnovni izvor podatka za GDP je Svjetska Banka, Online indikatori svjetskog razvoja 2003. Ostali izvori uključuju Economist Intelligence Unit, Izvještaji za zemlju, 2003, i Profile zemlje, 2001-2002 i 2002-2003; Statistička agencija zemlje, i Državna centralna banka. Za neke zemlje, procjene GDP 2002 su bile izračunate sa primjenom realne stope rasta GDP-a 2002 prema realnim podacima o GDP-u 2001 u konstanti 1995 U.S. dolari. Podaci korišteni u ovoj kalkulaciji su od Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj, Glavni ekonomski pokazatelji, Economist Intelligence Unit, Izvještaji za zemlju 2003, Međunarodni monetarni fond, Svjetske ekonomske perspektive: Rast i Institucije, april 2003; Statistička agencija zemlje; i Centralna banka države.

Stopa rasta GDP-a: godišnji procenat stope rasta GDP-a na tržištu cijena zasnovan je na stalnoj lokalnoj valuti. Osnovni izvori podataka 2001 su Svjetska Banka, Online pokazatelji svjetskog razvoja 2003, i Economist Intelligence Unit, Izvještaji za zemlju, 2002 i 2003. Podaci stope rasta za 2002 su od Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj, Glavni ekonomski pokazatelji, Statistička agencija zemlje, Centralna banka države, i Međunarodni monetarni fond, Svjetske ekonomske perspektive: Rast i Institucije, april 2003.

GDP po glavi stanovnika: Bruto domaći proizvod izražen u konstanti 1995 U.S. dolari podjeljeno sa ukupnim stanovništvom. Izvori za ove podatke su Svjetska Banka, Online pokazatelji svjetskog razvoja 2003, Economist Intelligence Unit, Izvještaji za zemlju 2003, Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj, Glavni ekonomski pokazatelji, Statistička agencija zemlje.

Glavni izvozni proizvodi: Šest do osam glavnih izvoznih proizvoda zemlje. Podaci za glavne izvozne proizvode su od U.S. Central Intelligence Agency, Svjetska knjiga činjenica 2002, Economist Intelligence Unit, Izvještaji za zemlju, 2002. i 2003., Profili zemlje 2001-2002 i 2002-2003.

Izvoz roba i usluga: Vrijednost svih roba i ostalih tržišnih usluga. Uključena je vrijednost roba, prijevoza roba, osiguranja, putovanja i ostalih nefaktorskih usluga. Uključen je i prihod od faktora i prihod od imovine, kao i prihod od investicija, kamate i prihod od radne snage. Podaci su u konstanti 1995 U.S. dolari. Podaci 2001 su od Svjetske banke, Online pokazatelji svjetskog razvoja 2003, Economist Intelligence Unit, Izvještaji za zemlju, 2002. i 2003., Profili zemlje 2001-2002 i 2002-2003.

Ostali izvori uključuju Statističku agenciju zemlje i/ili ministarstvo za ekonomske odnose i trgovinu. Podaci neophodni za ovu kalkulaciju su od Economist Intelligence Unit, Izvještaji za zemlju, 2002. i 2003.; Svjetska Banka, Online pokazatelji svjetskog razvoja 2003; i Statistička agencija zemlje.

Glavni izvozni trgovinski partneri: Glavna destinacija izvoza za svaku zemlju i procenat cjelokupnog izvoza. Od Economist Intelligence Unit, Izvještaji za zemlju, 2002. i 2003., Profili zemlje 2001-2002 i 2002-2003.

Glavni uvozni proizvodi: Šest do osam glavnih uvoznih proizvoda zemlje. U.S. Central Intelligence Agency, Svjetska knjiga činjenica 2002. i Economist Intelligence Unit, Izvještaji za zemlju, 2002. i 2003., Profili zemlje 2001-2002 i 2002-2003.

Uvoz roba i usluga: vrijednosti svih roba i ostalih tržišnih usluga. Uključena je vrijednost roba, prijevoza roba, osiguranja, putovanja i ostalih nefaktorskih usluga. Prihod od faktora i prihod od imovine, kao što su prihod od investicija, kamate i prihod od radne snage je isključen. Podaci su u konstanti 1995 U.S. dolari. Glavni izvor podataka su Svjetska Banka i Online pokazatelji svjetskog razvoja 2003. Ostali izvori uključuju Economist Intelligence Unit, Izvještaji za zemlju, 2002. i 2003., Profili zemlje 2001-2002 i 2002-2003; Statistička agencija zemlje, ministarstvo za ekonomske odnose i trgovinu. Podaci neophodni za izvođenje ove kalkulacije su od Economist Intelligence Unit, Izvještaji za zemlju, 2002. i 2003, Svjetska Banka i Online pokazatelji svjetskog razvoja 2003, i Statistička agencija zemlje.

Glavni uvozni trgovinski partneri: Glavne zemlje iz kojih uvoz potiče i procenat od cjelokupnog uvoza. Od Economist Intelligence Unit, Izvještaji zemlje, 2002. i 2003., Profili zemlje 2001-2002 i 2002-2003;

Direktno strano ulaganje (neto): Neto priliv investicija da bi se postigao trajni interes rukovodstva (10 procenata ili više od glasačkih akcija) u nekim preduzećima aktivnim u nekim ekonomijama više nego drugi ulagači. To je zbir jednakog kapitala reinvestiranog u zaradu, ostali dugoročni kapital i kratkoročni kapital što je pokazano u bilansu plaćanja. Ova serija naznačava ukupni neto; to je neto FDI u ekonomiji o kojoj se izvještava (priljevi) umanjeno za neto FDI ekonomije o kojoj se izvještava (rashodi). Podaci su u konstanti 1995 US dolari. GDP deflator za 1995 je korišten da pretvori neto FDI iz tekućih U.S. dolara u konstantu U.S. 1995 dolari. Podaci za 2001 su od Svjetske Banke, Online pokazatelji svjetskog razvoja 2003, Konferencije ujedinjenih naroda za trgovinu i razvoj, Svjetski izvještaj o investicijama 2002, Ekonomska komisija Ujedinjenih naroda za Južnu Ameriku i Karibe, Statistički godišnjak za Južnu Ameriku i Karibe, Statističke Agencije zemlje, Centralna banka države. Podaci za 2002 su iz Državne centralne banke, Statistička Agencija zemlje i Trendovi i posljedni razvoj događaja u direktnim stranim investicijama.